Laura Nijkamp

Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Lachgas: Van zorgen naar acties

Een handreiking voor gemeenten, handhavers en preventieprofessionals in de aanpak van de verkoop en het gebruik van lachgas

Update 2020

Laura Nijkamp

Lachgas: Van zorgen naar acties

Een handreiking voor gemeenten, handhavers en preventieprofessionals in de aanpak van de verkoop en het gebruik van lachgas

Update 2020

Trimbos-instituut, Utrecht, 2020

Trimbos instituut
Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Colofon

Tekst
Laura Nijkamp MSc.

Met medewerking van
René Abbink, gemeente Nijkerk
Remco Bakker, gemeente Den Helder
Lenie Craane, Ronald Dingjan, gemeente Rotterdam
Marco den Dunnen, Politie Rotterdam
Marianne Entjes, gemeente Old Ambt
Theo Fransen, Expert externe veiligheid
Bart Gossen, gemeente Tilburg
Danielle Ketelaars, Novadic-Kentron
Iris Koningstein, Gemeente Utrecht
Mathijs Zwinkels, Universiteit van de Straat

Meelezers
Marloes van Goor, Jeroen de Greeff, Martha de Jonge, Margriet van Laar, Desirée Spronk, Trimbos-instituut
Marie Elske Gispen, Tessa Klitsie, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Hilde Pijnenburg, Ministerie van Justitie en Veiligheid
Ronald Dingjan, gemeente Rotterdam
Mathijs Zwinkels, Universiteit van de Straat

Vormgeving en productie
Canon Nederland N.V.

Beeld
Getty Images

Deze handreiking is gemaakt met financiële steun van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). De uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel. Artikelnummer **AF1839.**

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 - 297 11 00
F: 030 - 297 11 11

© 2020, Trimbos-instituut, Utrecht.
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoud

Over deze handreiking **5**
Waarom deze handreiking? 5
Totstandkoming handreiking 5

1 Over lachgas **7**
1.1 Prevalentie van lachgasgebruik in Nederland 7
1.2 Effecten en risico's 7
1.3 Gebruikers en plekken van gebruik 8
1.4 Risicoperceptie 9

2 Lokale integrale aanpak verkoop en gebruik **11**
2.1 Stappenplan ontwikkeling aanpak 11
2.2 Juridische instrumenten 12
2.3 Online verkoop van lachgas 12
2.4 Opslag en vervoer van lachgas 13

3 Preventie en voorlichting **15**
3.1 Wat kun je wel en niet doen? 15
3.2 Materialen voor docenten 16
3.3 Materialen voor ouders 16
3.4 Materialen voor uitgaanders 16

4 Lachgasgebruik in de openbare ruimte **17**
4.1 Direct contact met gebruikers: op straat met elkaar in gesprek 17
4.2 Afval na lachgasgebruik op straat 18
4.3 Inwoners erbij betrekken 19

5 Problematisch gebruik signaleren en bespreekbaar maken **21**
5.1 Gebruik dat problemen oplevert voor de gebruiker zelf 21
5.2 Lachgas in het verkeer 21

Het gesprek aangaan met gebruikers van lachgas: zeven tips **23**

Bronnen **25**

Over deze handreiking

Waarom deze handreiking?

Lachgas vormt voor gemeenten, preventieprofessionals en handhavers een uitdaging. Zowel in het beperken van de beschikbaarheid van het middel, de aanpak van overlast door gebruik en verkoop, als in het bereiken van gebruikers met preventie en hulp. Deze handreiking biedt een overzicht van mogelijkheden om hiermee aan de slag te gaan.

Voor gemeenten en gemeentelijke handhavers is er een overzicht van maatregelen en juridische instrumenten die zij kunnen inzetten om het aantal verkooppunten van lachgas terug te brengen. Handhavers kunnen daarnaast ook informatie vinden over hoe overlast door gebruik op straat of gebruik van lachgas in het verkeer kan worden aangepakt. Voor preventieprofessionals zijn materialen en handvatten beschikbaar, wanneer zij op lokaal niveau acties willen ondernemen met betrekking tot preventie en voorlichting. Daarnaast zijn voorbeelden opgenomen van integrale samenwerkingen tussen gemeenten, handhavers en preventieprofessionals ter inspiratie.

Totstandkoming handreiking

Deze handreiking is tot stand gekomen met financiering van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De informatie in deze handreiking is samengesteld op basis van onderzoek, maatregelen en handvatten met betrekking tot de aanpak van de verkoop en het gebruik van lachgas. Hierin zijn ervaringen meegenomen van gemeenten, preventieprofessionals en handhavers die al stappen hebben gezet ten aanzien van dit onderwerp.

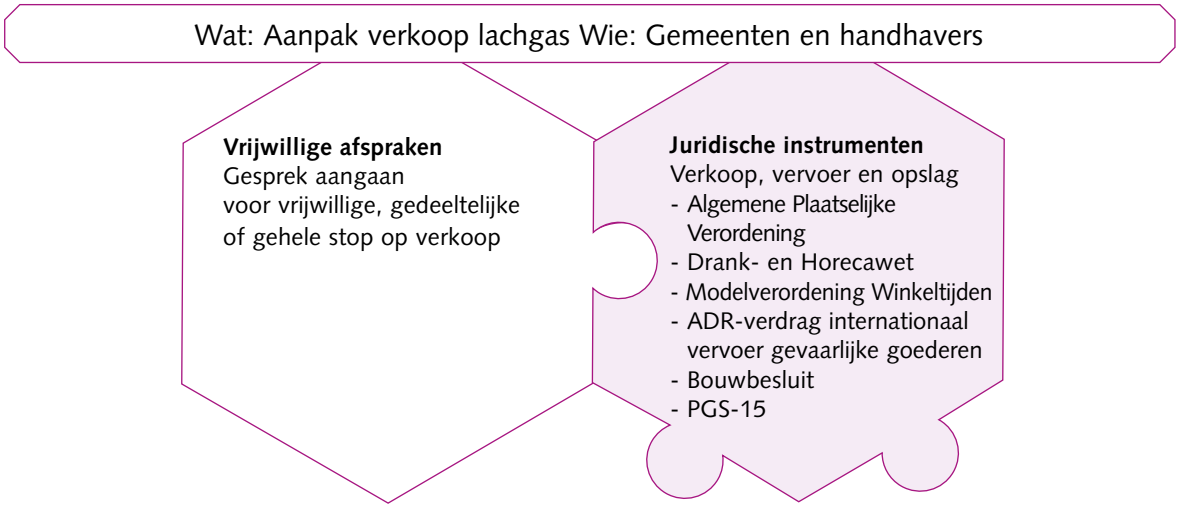
Handreiking in ontwikkeling

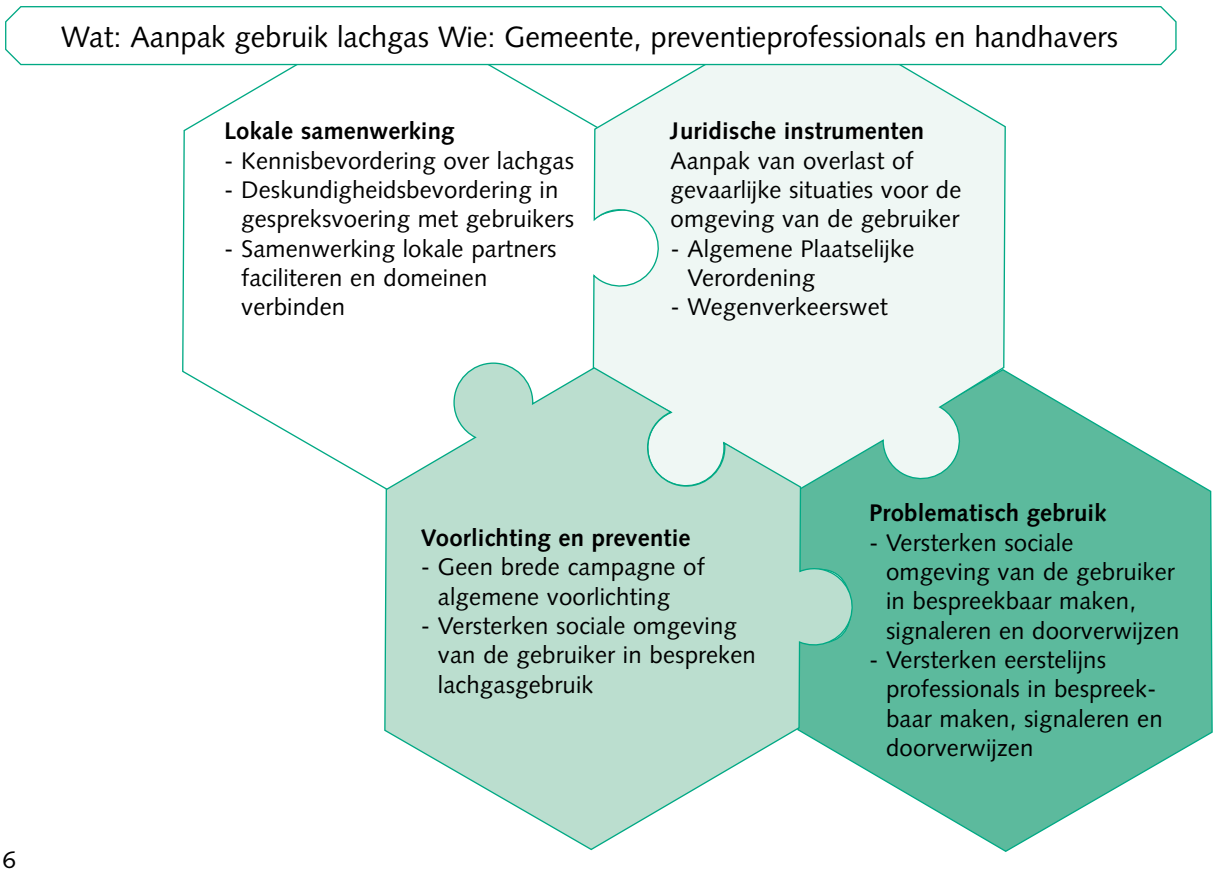
Deze handreiking is met de grootste zorgvuldigheid samengesteld door het Trimbos-instituut in samenwerking met partners uit het veld. Wij achten het van groot belang dat de informatie beschreven in de handreiking aansluit bij de praktijk van gemeenten, handhavers en preventieprofessionals.

Heeft u opmerkingen, aanvullingen of vragen over deze handreiking? Neem dan contact op met projectleider Laura Nijkamp via lnijkamp@trimbos.nl.

Welke mogelijkheden zijn er voor een lokale integrale aanpak van lachgasproblematiek?

1 Over lachgas

1.1 Prevalentie van lachgasgebruik in Nederland

Lachgas wordt in uiteenlopende groepen gebruikt, maar het meest onder jongeren en jongvolwassenen (Van Laar et al., 2020). De Nationale Drug Monitor geeft een overzicht van de prevalentie van lachgasgebruik in Nederland, zoals:

- In 2018 heeft ongeveer 1 op de 5 volwassenen van 18 jaar en ouder ooit lachgas gebruikt.
- In 2018 wordt lachgas het meest gebruikt in de leeftijdsgroep van 20-24 jaar (28,4% heeft ooit lachgas gebruikt) en in de leeftijdsgroep 18-19 jaar (22,2% heeft ooit lachgas gebruikt).
- Van de leerlingen in groep 7 en groep 8 van het basisonderwijs heeft 2,3% ooit lachgas gebruikt (Jeugd en riskant gedrag, 2020).
- In 2017 heeft 9,4% van de scholieren in het voortgezet onderwijs ooit lachgas gebruikt.
- In 2017 heeft 28,7% van de studenten in het MBO en HBO ooit lachgas gebruikt.

De grootste groep gebruikers gebruikt af en toe lachgas en ondervindt daar niet direct problemen door. Naast deze groep is er een groep waar problematisch gebruik van lachgas speelt. Hoe groot deze groep is, is niet bekend. Problematisch gebruik van lachgas tot problemen voor de gebruiker zelf en, in sommige gevallen, voor zijn of haar omgeving. Voorbeelden zijn excessief gebruik dat het dagelijks functioneren in de weg zit of deelname aan het verkeer onder invloed van lachgas.

1.2 Effecten en risico's

Lachgas is een geurloos, kleurloos gas dat in ziekenhuizen wordt gebruikt als roesmiddel of als pijnstiller bij de tandarts. De gebruiker ervaart na het inhaleren van lachgas een korte, sterke roes (drugsinfo.nl). Deze roes kan een tot vijf minuten duren. Het gevoel dat de gebruiker ervaart lijkt op dronkenschap.

Het is niet eenvoudig een grens aan te geven waaronder recreatief lachgasgebruik veilig is (CAM, 2019). De redenen hiervoor zijn:

- Bij eenmalig excessief gebruik van meer dan 50 ballonnen zijn ongelukken gemeld, maar ook beperkt gebruik kan bijwerkingen geven.
- Verschillende groepen zijn extra kwetsbaar. Zij kunnen mogelijk bij eenmalig gebruik al (ernstige) gezondheidsklachten krijgen. Het gaat om: minderjarigen, vrouwen in de vruchtbare leeftijd, mensen met hart- en vaataandoeningen en mensen met een laag vitamine B12 gehalte. Vooral veganisten lopen sneller risico op het ontwikkelen van dit tekort doordat vitamine B12 doorgaans gehaald wordt uit vlees, vis, melk en eieren. In mindere mate geldt dit voor vegetariërs.

Over de effecten van lachgas is, onder andere, het volgende bekend:

- Lachgas veroorzaakt zuurstofverdringing. Dit kan leiden tot een zuurstoftekort. Gebruikers kunnen acute gezondheidsklachten ervaren door lachgasgebruik. Voorbeelden zijn duizeligheid, hoofdpijn, tintelingen of gevoelloosheid in ledematen en een verminderd bewustzijn (NVIC, 2020).
- Tintelingen en een doof gevoel in armen en benen kunnen tekenen zijn van neurotoxiciteit. Dat betekent dat lachgas (schadelijke) effecten kan hebben op het zenuwstelsel.
- Hoe meer en hoe langer wordt gebruikt, hoe groter de kans is op aanhoudende gevoelloosheid en tintelingen in ledematen (Nabben, van der Pol & Korf, 2017; Luijk & Nijkamp, 2019).
- Bij langdurig veel lachgasgebruik kan een vitamine B12 tekort ontstaan. Door een tekort aan vitamine B12 kunnen klachten ontstaan als neuropathie (het niet functioneren van zenuwen) of verlammingsverschijnselen zoals een dwarslaesie (CAM, 2019).

Lachgasgebruik kan leiden tot risico's voor de gebruiker zelf en de omgeving van de gebruiker:

- Het aantal gevallen van personen met gezondheidsklachten na lachgasgebruik neemt toe (NVIC, 2019). In 2019 werden 128 gevallen gemeld bij het Nationaal Vergiftigingen en Informatiecentrum (NVIC). In 2020 waren dat tot en met augustus 2020 al 102 gevallen (Kamerbrief lachgas, 2020). In een deel van de gevallen was er sprake van chronisch gebruik van lachgas of gebruik van extreme hoeveelheden (honderden ballonnen per dag of enkele liters uit cilinders per dag).
- Ook is er een toename van lichamelijk letsel door lachgasgebruik, zo meldt de Brandwonden Stichting in 2019. Personen klemmen cilinders lachgas tussen hun benen tijdens het vullen van ballonnen. De cilinder wordt tijdens gebruik extreem koud. Hierdoor ontstaan tweede- en derdegraads brandwonden die operatief behandeld moeten worden met blijvende littekens tot gevolg (Van Munster et al., 2020).
- Ook lachgasgebruik vlak voor of tijdens deelname aan het verkeer komt steeds vaker in beeld. Zo geeft de politie aan een toename te zien in het aantal verkeersincidenten door lachgasgebruik achter het stuur (Politie, 2019a).

1.3 Gebruikers en plekken van gebruik

Wees ervan bewust dat de groep gebruikers van lachgas divers is. Er zijn verschillen in achtergrond, leeftijd en ervaring met middelen. Ook de reden waarom iemand gebruikt kan verschillen. Er zijn gebruikers die alleen in sociaal verband gebruiken. Uit interviews komt naar voren dat er ook gebruikers zijn die lachgas gebruiken om met problemen te kunnen omgaan (Spronk, Nijkamp en Nabben, 2020). Om hoeveel jongeren dit gaat is niet duidelijk. Kortom: benaderen vraagt een maatwerkaanpak, afgestemd op hun leeftijd, ervaring en manier van gebruiken.

De plekken waar lachgas wordt gebruikt lopen sterk uiteen. Hieronder wordt een niet limitatieve opsomming van mogelijke gebruiksplekken en settings van gebruik gegeven (Nabben, Van der Pol & Korf, 2017; Spronk, Nijkamp & Nabben, 2020):

- Lachgas wordt voornamelijk thuis (of bij vrienden thuis), op feestjes of tijdens (buiten) festivals gebruikt.
- Daarnaast zijn er ook groepjes gebruikers die lachgas in de auto gebruiken tijdens zogenoemde 'autofeestjes' of buiten in het park.
- Ook wordt lachgas gebruikt in het uitgaansleven, bijvoorbeeld in clubs, horeca of in shishalounges.
- Minderjarigen, die te jong zijn om de reguliere horeca zoals clubs in te mogen, gebruiken lachgas op thuisfeestjes, verjaardagsfeestjes en in het publieke domein zoals op straat en in parkjes.
- Jongeren die voor de eerste keer lachgas gebruiken doen dit vaak samen met vrienden tijdens sociale gelegenheden. Voorbeelden hiervan zijn thuisfeestjes of tijdens feestdagen zoals Koningsdag.
- Jongens gebruiken lachgas vaker buitenshuis op straat. Meisjes gebruiken eerder tijdens 'zitjes' in huis.
- Het komt weinig voor dat jongeren in hun eentje lachgas gebruiken. Wanneer ze dit doen lijkt dit voornamelijk thuis te gebeuren.

1.4 Risicoperceptie

Lachgas heeft onder een groot deel van de gebruikers nog steeds een positief en onschuldig imago. Het staat niet op lijst I of II van de Opiumwet en is vrij makkelijk verkrijgbaar. Naar aanleiding van een risicoschatting van het CAM (2019) is duidelijk geworden dat lachgas geen onschuldig middel is. Op dit moment is het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport bezig met de plaatsing van lachgas onder de Opiumwet. Het streven is dit in de eerste helft van 2021 in werking te laten treden (Kamerbrief lachgas, 2020).

Een deel van de gebruikers dat lachgas niet schadelijk is (Nabben, van der Pol & Korf, 2017). Op sociale media worden veel filmpjes gedeeld van jongeren die lachgas gebruiken en hier 'leuke' ervaringen mee hebben (Nabben, van der Pol & Korf, 2017; Spronk, Nijkamp & Nabben, 2020). Ook brengen populaire artiesten liedjes uit over lachgasgebruik. Hierin staan de 'leuke ervaringen' en feestelijke setting centraal. Kortom, via verschillende wegen wordt het positieve en onschuldige imago van lachgas benadrukt. Dit kan bijdragen aan het onderschatten van de risico's van gebruik.

Er is daarnaast een groep gebruikers die zich wel bewust is van mogelijke risico's van lachgasgebruik. Onderzoek van De Jonge (2017) laat zien dat jongeren lachgas als schadelijker inschatten dan cannabis en het gebruik van medicatie (zoals Ritalin). De jongeren uit dit onderzoek zien lachgas echter als minder schadelijk dan alcohol, ecstasy en cocaïne. Ook zien jongeren in hun omgeving gevallen van anderen die door lachgasgebruik ernstige gezondheidsklachten ontwikkelen (Spronk, Nijkamp & Nabben, 2020).

2 Lokale integrale aanpak verkoop en gebruik

Lachgas valt sinds 2016 niet meer in alle gevallen onder de Geneesmiddelenwet. Door deze wijziging in wettelijke status is de beschikbaarheid van lachgas toegenomen. Veel gemeenten ervaren overlast door gebruik van lachgas. Voorbeelden zijn afval dat wordt achtergelaten en overlast door gebruik op straat. De toename van gezondheidsincidenten door lachgas en het gevaar dat in sommige gevallen voor de omgeving van de gebruiker ontstaat, spelen een belangrijke rol in het willen aanpakken van lachgasgebruik. Daarnaast willen gemeenten de gezondheid van jongeren verbeteren, door de beschikbaarheid van lachgas te beperken en gebruikers bewust te maken van risico's en gevolgen.

2.1 Stappenplan ontwikkeling aanpak

Gemeenten zijn dé partij om de regie te pakken in de aanpak van de verkoop en het gebruik van lachgas. Zij beschikken over juridische instrumenten en kunnen lokale partijen met elkaar verbinden. Voorbeelden van deze partijen zijn het jongerenwerk, instellingen voor verslavingszorg, handhavers en eerstelijns zorgprofessionals. Zet in de ontwikkeling van een lokale aanpak in ieder geval deze stappen:

- Inventariseer lachgasproblematiek in de gemeente: op welke plekken speelt het, onder welke groepen wordt het gezien en wat is er al op dit onderwerp gedaan. Denk bijvoorbeeld aan preventie-activiteiten, handhaving en beleid.
- Maak de aanpak van lachgasproblematiek politiek en bestuurlijk belangrijk. Formuleer een strategie en breng deze ter sprake bij bestuurders om mensen en middelen vrij te spelen.
- Betrek bij een aanpak van lachgasproblematiek alle relevante lokale partijen. Denk aan verstrekkers zoals de horeca en detailhandel zoals avondwinkels, handhavers zoals de politie en gemeentelijke handhavers en partijen uit het veld zoals het jongerenwerk, de instelling voor verslavingszorg en andere partijen.
- Maak samen met lokale partijen een plan, waarin zowel wordt ingezet op de aanpak van de verkoop als het gebruik van lachgas. Besteed aandacht aan het versterken van de sociale omgeving in signaleren, bespreekbaar maken en eventueel doorverwijzen bij problematisch lachgasgebruik.

In de volgende paragrafen wordt een overzicht gegeven van juridische instrumenten die kunnen worden ingezet in een integrale lokale aanpak. Naast de inzet van juridische instrumenten kunnen gemeenten ervoor kiezen het gesprek aan te gaan met verstrekkers om vrijwillige afspraken te maken over de verkoop en beschikbaarheid van lachgas.

2.2 Juridische instrumenten

De VNG heeft een overzicht gepubliceerd van model-bepalingen in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) en handvatten uit landelijke wetgeving die kunnen worden ingezet om de verkoop en overlast door gebruik van lachgas aan te pakken. In tabel 1 is een overzicht opgenomen van de juridische mogelijkheden. Voor de APV-bepalingen is door de VNG een document opgesteld met handvatten voor handhaving.

Tabel 1. Overzicht van juridische mogelijkheden aanpak lachgasverkoop en -gebruik (VNG, 2019a).

Model APV-bepalingen (vooral) gericht op ondernemers	Artikel 2:47 (hinderlijk gedrag op openbare plaatsen) Artikel 2:49 (verboden gedrag in of bij gebouwen) Artikel 2:50 (hinderlijk gedrag in voor het publiek toegankelijke ruimten) Artikel 2:74 (drugshandel op straat) Alternatief artikel 2:74a (openlijk drugsgebruik) Artikel 5:15 (ventverbod).
Model APV-bepalingen (vooral) gericht op burgers	Artikel 2:25 (evenementenvergunning) Artikel 2:28 (exploitatie openbare inrichting) Artikel 2:29 (sluitingstijd) Artikel 2:34c (beperkingen voor horecabedrijven en slijtersbedrijven) Artikel 5:18 (standplaatsvergunning en weigeringsgronden).
Overige regelgeving	Art. 14 lid 2 Drank en Horecawet (verbod op kleinhandel) Art. 31 lid 2 Drank en Horecawet (intrekken vergunning bij overtreding art. 14 lid 2 DHW) Art. 5 Modelverordening Winkeltijden (mogelijkheid intrekken ontheffing)

2.3 Online verkoop van lachgas

Online is een grote bezorgmarkt voor lachgas ontstaan in de afgelopen jaren. Het is een markt waar lastig grip op te krijgen is. Er zijn op dit moment geen handvatten beschikbaar voor de aanpak van online verkoop van lachgas. Zodra lachgas onder de Opiumwet valt is dit wel het geval. Zowel via websites als sociale media (zoals Instagram en Snapchat) wordt lachgas aangeboden. Waar voorheen voornamelijk patronen werden verkocht (Nabben, Pol & Korf, 2017) bestaat het aanbod nu meer uit cilinders. Deze cilinders variëren in grootte van 2 kilogram tot 10 kilogram of meer.

Verkopers richten zich op het stimuleren van koopgedrag. Opvallendheden in het aanbod van bezorgdiensten zijn:

- Het aanbod van patronen met smaakjes en oliën die die gebruikers in hun ballon kunnen bijvoegen om de smaak van het rubber niet te hoeven proeven.
- De verkoop van spuitsystemen in combinatie met cilinders die het makkelijk maken om achter elkaar door ballonnen met lachgas te vullen. Dit zijn slangen met spuitpistolen die aan de cilinder kunnen worden bevestigd.
- De verkoop van dempers om het sissende geluid van de cilinder bij het vullen van ballonnen te dempen.

Er zijn online geen maximale hoeveelheden die per persoon besteld kunnen worden. Aanbieders geven daarnaast kortingen op cilinders en bieden naast lachgas ook snacks en drankjes aan, waaronder alcohol. Online bezorgdiensten hanteren vaak geen leeftijdsgrens voor de verkoop van lachgas.

2.4 Opslag en vervoer van lachgas

Er een aantal mogelijke handvatten voor handhaving ten aanzien van de opslag en het vervoer van lachgas, waar op lokaal niveau vanuit de politie of gemeente op gehandeld kan worden.

- **Vervoer:** Het vervoer van meer dan twee kilo lachgas valt onder de ADR (Politie, 2019b). Dit is een Europees verdrag voor internationaal vervoer van gevaarlijke goederen over de weg. Een vervoerder moet vervolgens aan verschillende richtlijnen voldoen. Denk aan het in bezit hebben van een vervoersdocument en een verplichte bewustwordingscursus met betrekking tot de ADR. Volgens de politie (2019b) voldoen de meeste particulieren niet aan die richtlijnen. Bij niet voldoen aan de ADR-richtlijnen kan een boete worden uitgeschreven.
- **Opslag:** In het Bouwbesluit is aangegeven dat er 115 liter aan gasflessen in een brandcompartiment mag staan. Voor de opslag van meer dan 115 liter is een milieuvergunning nodig. De opslag moet dan voldoen aan de eisen uit de Publicatiereeks Gevaarlijke Stoffen (PGS-15) voor de opslag van gasflessen. Denk aan eisen voor de manier van opslaan en de inrichting van de locatie waar gasflessen worden opgeslagen. Ook de opslag van cilinders lachgas valt hieronder.

3 Preventie en voorlichting

3.1 Wat kun je wel en niet doen?

Lachgas heeft een grote aantrekkingskracht op jongeren en zelfs kinderen. Daarom is het belangrijk af te wegen wat wel of niet wordt gedeeld en met wie (Nijkamp, 2020). De meeste kinderen en jongeren hebben geen ervaring met het gebruik van lachgas. Brede communicatie over lachgas, door middel van algemene voorlichting of campagnes, kan daarom onbedoeld de sociale norm rondom gebruik verschuiven en normaliserend werken. Er worden veel niet-gebruikers bereikt die juist door deze informatie ervoor zouden kunnen kiezen om te beginnen met gebruik. Kies daarom voor andere manieren om informatie over te brengen en het gesprek te starten. De informatie uit deze handreiking helpt daarbij.

Toetsingskader harm reduction interventies recreatief drugsgebruik

Het toetsingskader harm reduction interventies recreatief drugsgebruik is een instrument dat kan worden gebruikt tijdens de ontwikkeling en implementatie van harm reduction interventies voor recreatief drugsgebruik (Spronk, Voorham & Goossens, 2019). Zijn er plannen voor het ontwikkelen van een interventie, kijk dan kritisch of er geen ongewenste effecten optreden bij de inzet hiervan. Werk op lokaal niveau samen, bijvoorbeeld door als gemeente en lokale instelling voor verslavingszorg de handen ineen te slaan. Dit toetsingskader stimuleert kritische analyse van de interventie. Ook geeft het handvatten bij het formuleren van een antwoord op de vraag: kan de interventie mogelijk (ook) voor meer riskant drugsgebruik zorgen? Het toetsingskader is te vinden op de website van het Trimbos-instituut.

Zet in op de sociale omgeving van de gebruiker als op de **gebruiker** zelf. Ouders, docenten, preventiewerkers en het jongerenwerk zijn belangrijk in de omgeving van de gebruiker. Zij staan dicht bij de gebruiker. Leer hen om gebruik te signaleren, bespreekbaar te maken en waar nodig door te verwijzen naar hulp. Lachgasgebruikers hebben verschillende achtergronden. Cultuursensitief handelen helpt in het bereiken van gebruikers. Dit houdt in dat er aandacht is voor de culturele achtergrond van de persoon waarmee zij contact hebben. Vervolgens houdt de sociale omgeving van de gebruiker hier in houding en communicatie rekening mee (Hamdi e.a. 2017; Breebaart e.a. 2019; Bellaart e.a. 2018). Combineer de inzet op de sociale omgeving met maatregelen om de beschikbaarheid van lachgas te beperken en maatregelen om overlast in de openbare ruimte aan te pakken. Voor de sociale omgeving van de gebruiker zijn verschillende materialen beschikbaar. Deze kunnen door gemeenten en preventieprofessionals beschikbaar worden gesteld.

3.2 Materialen voor docenten

Om scholen te ondersteunen bij het oppakken van het onderwerp lachgas is een *toolkit* ontwikkeld. Hierin zitten de volgende materialen:

- Factsheet voor docenten
- Flyer voor ouders
- Powerpointpresentatie voor een ouderavond
- Filmpje voor ouders

Daarnaast is er door Verslavingskunde Nederland en het Trimbos-instituut een overzicht van richtlijnen verslavingspreventie binnen het onderwijs ontwikkeld (Lammers et al., 2019). Hierin staat beschreven welke preventieve interventies ingezet kunnen worden in welke leeftijdsfasen. Het document is hier te vinden.

3.3 Materialen voor ouders

Voor ouders is een filmpje ontwikkeld dat gedeeld kan worden via sociale media, maar bijvoorbeeld ook gebruikt kan worden in nieuwsbrieven voor ouders op scholen. Het filmpje bespreekt vijf dingen die je als ouder zou moeten weten over lachgas. Dit gaat over het gebruik van lachgas, maar ook over de gezondheidseffecten en wat je als ouder kan doen. De link naar de video is hier te vinden. Daarnaast is voor ouders op de website Helder Opvoeden informatie te vinden over lachgas. Ook zijn hier voor ouders tips te vinden over het starten van een gesprek met een kind over middelengebruik.

3.4 Materialen voor uitgaanders

Voor jongeren die lachgas gebruiken tijdens het uitgaan of op thuisfeestjes, is een video ontwikkeld met ''5 dingen die je moet weten over lachgas". Harm reduction is het uitgangspunt van de video. De video gaat in op de (mogelijke) risico's van gebruik. Ook worden tips gegeven over hoe je risico's op gezondheidsproblemen zo veel mogelijk kunt beperken. De link naar de video is hier te vinden.

4 Lachgasgebruik in de openbare ruimte

4.1 Direct contact met gebruikers: op straat met elkaar in gesprek

Gebruik van lachgas op straat kan leiden tot overlast. Voorbeelden zijn geluidsoverlast door gebruikers op straat, het sissende geluid van cilinders bij het vullen van ballonnen of het achterlaten van rommel op straat na gebruik. Veel Nederlandse gemeenten hebben in de APV een bepaling opgenomen dat gebruik van lachgas op straat niet is toegestaan.

Gebruiksverbod lachgas in vier gebieden in de gemeente Utrecht

De gemeente Utrecht heeft vier gebieden aangewezen waar bezit en gebruik van lachgas is verboden. In deze gebieden is het verboden om cilinders en ampullen met lachgas bij je te hebben. Overlast door lachgasgebruik kan bij de gemeente worden gemeld. Op basis van meldingen worden handhavers ingezet. In de Raadsbrief (2019) van de gemeente zijn de overwegingen voor het aanwijzen van deze gebieden opgesomd. Zo moet het bijvoorbeeld gaan over een gebied waar structurele overlast van lachgas plaatsvindt en is er aandacht voor speelplaatsen en parkeerterreinen. Het verbod geldt per 15 februari 2020 en de handhaving is gestart per 15 augustus 2020. Na een jaar worden de resultaten geëvalueerd.

In de openbare ruimte zijn veel professionals werkzaam die lachgasgebruikers tegen kunnen komen. Denk bijvoorbeeld aan preventiewerkers van instellingen voor verslavingszorg, het jongerenwerk, maar ook gemeentelijke handhavers en de politie. Deze ontmoetingen bieden een kans om op laagdrempelige manier het gesprek aan te gaan en informatie uit te wisselen. Lachgasgebruik in de openbare ruimte vindt bijvoorbeeld plaats in parken of in de auto's die geparkeerd staan op parkeerplekken.

Samenwerking jongerenwerk en handhaving gemeente Helmond: gespreksvoering met lachgasgebruikers op straat

In de gemeente Helmond werd een toename in lachgasgebruik geconstateerd. Daarop heeft Novadic-Kentron in samenwerking met Bijzonder Jeugdwerk (jongerenopbouwerk) en de LEV-groep (jongerenwerk) een aantal activiteiten uitgevoerd om hier aandacht voor te vragen. Zo werd een inzamelactie gestart van patronen om locaties van gebruik en mogelijke gebruikersgroepen in kaart te brengen.

Voor handhavers die in Helmond controleren op naleving van wet- en regelgeving is lachgas soms een lastig onderwerp. Wanneer ze met jongeren in gesprek gaan over lachgas horen ze: ''het is toch legaal" of ''ik doe toch niets verkeerd". Ook vinden ze het lastig om jongeren op een goede manier te informeren.

Novadic-Kentron heeft samen met het jongerenwerk een tweedelige training verzorgd voor handhavers. In het eerste deel is besproken wat lachgas is, wie het gebruikt en wat de effecten en risico's zijn. In het tweede deel is ingegaan op straatcultuur en zijn methoden aangereikt voor hoe je hier mee om kan gaan. Handvatten die zijn aangereikt zijn: ga in gesprek, vraag welke effecten en/of bijwerkingen jongeren ervaren, kijk of je deze kan linken aan mogelijke gezondheidsrisico's en wees voorzichtig met waarschuwen. Ook is het onderwerp lachgas voor en tijdens deelname aan het verkeer aan bod gekomen.

4.2 Afval na lachgasgebruik op straat

Achtergelaten afval na het gebruik van lachgas is vervelend en slecht voor het milieu. Toch kunnen deze overblijfselen van gebruik (denk aan patronen of ballonnen) ook aanknopingspunten bieden voor het in kaart brengen van gebruikers. De informatie over vindplekken kan vervolgens helpen bij het gericht inzetten van het jongerenwerk, zoals gebeurt in de gemeente Rotterdam.

Lachgasgebruik in stadsdeel Rotterdam-IJsselmonde

Aan de muur in het kantoor van een medewerker van de gemeente Rotterdam hangt een grote kaart van het stadsdeel Rotterdam-IJsselmonde. Op de kaart zijn met punaises verschillende plekken in de wijk aangeduid. Het betreft plekken waar grotere hoeveelheden lachgaspatronen zijn gevonden. Door het in kaart brengen van deze gesprekken hoopt de gemeente hier groepen jongeren aan te koppelen, die zij vervolgens actief kunnen benaderen voor een gesprek over hun lachgasgebruik.

Professionals die in het stadsdeel werkzaam zijn, van jongerenwerker tot politieagent, hebben de instructie gekregen om bij de medewerker van de gemeente aan te geven waar zij grote hoeveelheden lachgaspatronen vinden op straat. Elke melding wordt op de kaart gemarkeerd met een punaise.

De plekken op deze kaart worden vervolgens gedeeld met de in de wijk werkzame partijen; in het bijzonder het jongerenwerk. Aan hen is vervolgens de taak om te onderzoeken of en welke groep jongeren met deze plek in verband gebracht kan worden. Jongerenwerkers proberen met deze jongeren het gesprek aan te gaan over het gebruik van lachgas.

Ook in andere Nederlandse gemeenten heeft deze methode navolging gekregen. Zo heeft de gemeente Lelystad (Omroep Flevoland, 2019) inwoners opgeroepen foto's van vindplekken van patronen naar de gemeente te sturen. Inwoners wordt gevraagd de straatnaam bij de foto te vermelden.

4.3 Inwoners erbij betrekken

Soms zijn inwoners van de gemeente bezorgd over lachgasgebruik. Inwoners kunnen informatie hebben over plekken waar wordt gebruikt en waar gebruikers te vinden zijn. Door op een laagdrempelige, en indien gepast, ludieke manier het onderwerp aan te kaarten ontstaat een opening voor gesprek met deze inwoners. Hierin kan informatie worden verzameld die vervolgens door professionals ingezet kan worden in het vinden van en in gesprek gaan met gebruikers.

Samen lachgaspatronen inzamelen

In de gemeente Culemborg zitten de gemeente, politie, boa's en jeugdwerk regelmatig bij elkaar. In deze bijeenkomsten komen thema's aan bod die spelen in de gemeente. Zo kwam ook het onderwerp lachgas op de agenda te staan. Men vroeg zich af in hoeverre voorlichting effect had. Ook werden op straat veel lege patronen gevonden. Daarop rees de vraag: hoe kunnen we bij ouders en jongeren in de gemeente een extra impuls geven aan de bewustwording en het gesprek voeren over lachgasgebruik?

Er werd een inzamelingsactie gestart, waarbij professionals en bewoners werden opgeroepen lachgaspatronen die ze op straat vonden af te geven bij een centraal afgiftepunt. Dit centrale afgiftepunt werd ingericht bij het politiebureau in de gemeente. Via de kanalen van de betrokken partners werd aandacht gevraagd voor deze actie. Bijvoorbeeld door het delen van berichten hierover op sociale media. De inzamelingsactie heeft twee maanden gelopen en vele burgers leverden lachgaspatronen in.

Na afloop van de actie is een prijsvraag uitgeschreven, waarbij de vraag is hoeveel lachgaspatronen zijn verzameld. Dit kan geraden worden met behulp van een foto van alle ingezamelde lachgaspatronen. De winnaar ontvangt een prijs. De actie helpt professionals in de gemeente om het gesprek aan te gaan over lachgasgebruik doordat ze kunnen verwijzen naar deze actie. Daarnaast heeft de actie bij inwoners in het algemeen de dialoog op gang gebracht over (de zorgen over) het gebruik van lachgas. Met de opbrengst probeert de gemeente inzicht te krijgen in de omvang van het lachgasverbruik en de ernst van de problematiek te indiceren.

5 Problematisch gebruik signaleren en bespreekbaar maken

5.1 Gebruik dat problemen oplevert voor de gebruiker zelf

Hoe groot de groep problematische gebruikers is, is niet bekend. Deze groep gebruikers vraagt een aanpak die verder gaat dan voorlichting en preventie. Het is belangrijk dat de sociale omgeving van de gebruiker, alsook eerstelijns zorgprofessionals zoals huisartsen problematisch gebruik (eerder) signaleren en daarop ingrijpen. Dit kunnen zij doen door het gesprek met de gebruiker aan te gaan en indien nodig de gebruiker door te verwijzen naar hulp. Voor de sociale omgeving van de gebruiker is het belangrijk oplettend te zijn ten aanzien van gezondheidsklachten door gebruik en waar nodig te verwijzen naar hulp. Voorbeelden van hulp zijn de huisarts, jeugdgezondheidszorg of de instelling voor verslavingszorg. Tijdig signaleren is belangrijk voor de behandeling van klachten, maar ook om erger te voorkomen.

Wat te doen bij problematisch lachgasgebruik
Gebruikers die voelen gebruik niet in de hand te hebben wordt aangeraden contact te zoeken met de lokale instelling voor verslavingszorg. Hierbij kan de sociale omgeving van de gebruiker helpen. Denk aan een jongerenwerker die contact legt of een huisarts die doorverwijst naar de instelling voor verslavingszorg. Ook kunnen gebruikers de Drugs Infolijn bellen via 0900-1995 en meer informatie vinden over hulp bij stoppen of minderen met gebruik via https://www.drugsinfo.nl/voor-mij-hulp.

Met name over ernstige gezondheidsklachten door gebruik wordt gerapporteerd in de wetenschappelijke literatuur (CAM, 2019). Het mogelijk verslavende karakter van lachgas is minder goed in beeld. Op dit moment kan verslaving niet worden uitgesloten, maar ook niet worden bevestigd (Nabben et al., 2017; CAM, 2019). Dat er echter sprake is van gebruik dat de gebruiker in zijn of haar dagelijks functioneren belemmerd is helder. Denk aan het *bingen* van grote hoeveelheden lachgas, waardoor iemand vervolgens minder goed functioneert op school of werk (CAM, 2019; Spronk, Nijkamp & Nabben, 2020). Het is belangrijk om bewust te zijn van indicatoren van problematisch gebruik, deze te signaleren en daar vervolgens op te handelen. Maak in het gesprek gebruik van de tips en materialen die in deze handreiking staan beschreven.

5.2 Lachgas in het verkeer

Na gebruik van lachgas kan de coördinatie of het reactievermogen nog langere tijd ontregeld zijn. Daarom wordt gebruikers aangeraden om minstens een uur te wachten na de laatste dosis, voordat zij kunnen deelnemen aan het verkeer (drugsinfo.nl).

Uit een enquête onder jongeren blijkt dat jongeren zich niet bewust zijn van de risico's van rijden onder invloed van lachgas (Hamans & Timmermans, 2019). Deze enquête is afgenomen onder 1247 jongeren van 18-24 jaar. Van deze groep gebruikte 80,9% wel lachgas en 19,1% niet. Van de ondervraagde jongeren geeft 45% aan wel eens lachgas te gebruiken als bestuurder. Van de groep die aangeeft wel eens lachgas als bestuurder te gebruiken denkt 47,2% dat lachgasgebruik hun rijstijl niet beïnvloedt.

Verkeersincidenten met lachgas

In 2019 berichtte de politie dat zij steeds vaker verkeersincidenten zien waarbij lachgas mogelijk een rol speelt (Politie, 2019a). De politie heeft over aantal jaren processen-verbaal doorzocht om zicht te krijgen in het aantal incidenten. Daarin zagen zij een toename in incidenten: van 60 incidenten in 2016 naar 960 incidenten in 2019 (er is gemeten tot en met juli 2019). Gebruik vlak voor of tijdens deelname aan het verkeer of bijvoorbeeld afleidende handelingen met ballonnen kunnen leiden tot rijden onder invloed, gevaarlijk rijgedrag en ongevallen (Politie, 2019a).

Gebruik tijdens deelname aan het verkeer is levensgevaarlijk, want de gebruiker is op dat moment onder invloed. Hiermee vormt de gebruiker die vlak voor of tijdens deelname aan het verkeer gebruikt een gevaar voor zichzelf en zijn of haar omgeving. De politie kan mensen beboeten die onder invloed van lachgas deelnemen aan het verkeer. Dit kan op basis van het verbod op rijden onder invloed (art. 8 Wegenverkeerswet) of het veroorzaken van gevaarlijke situaties (art. 5 Wegenverkeerswet).

Het gesprek aangaan met gebruikers van lachgas: zeven tips

1

Ga met jongeren die gebruiken in gesprek over het gebruik van lachgas.
Probeer niet te veroordelen, maar open het gesprek aan te gaan. Besteed aandacht aan het waarom van gebruik en vraag naar hun eigen ervaringen. Dit is effectiever dan algemene voorlichting over lachgasgebruik, waar de nadruk voornamelijk ligt op de risico's.

2

Zet een in op een maatwerkaanpak.
Jonge gebruikers met weinig ervaring kunnen het beste via docenten of ouders worden aangesproken. Oudere jongeren met meer ervaring in middelengebruik kunnen het best in open, persoonlijk gesprek, door een jongerenwerker of door een *peer* benaderd worden. Hou hierbij rekening met mogelijke culturele en religieuze opvattingen over middelengebruik.

3

Kom met een eerlijke boodschap.
Besteed in het gesprek aandacht aan de effecten en risico's van lachgas. Benoem de door gebruikers meest ervaren bijwerkingen van lachgasgebruik, zoals hoofdpijn, duizeligheid, verwardheid en misselijkheid. Een boodschap waarin mogelijke risico's die zelden voorkomen de overhand hebben is minder effectief dan een eerlijke boodschap over veelvoorkomende risico's van gebruik. Bedenk welke boodschap je wil overbrengen en stem deze af met alle betrokken partijen, zodat iedereen hetzelfde uitdraagt.

4

Blijf weg van paniek-boodschappen.
Probeer niet mee te gaan in paniek en onrust over het thema. Een paniek-boodschap wordt niet altijd serieus genomen. Eigen gebruik wordt bij het horen van deze boodschappen soms gerelativeerd, waarmee een paniek-boodschap niet effectief is of juist een tegenovergesteld effect kan hebben.

5

Blijf dichtbij de belevingswereld van de gebruiker.
Zowel positieve als negatieve ervaringen van gebruikers kunnen onderdeel uitmaken van de boodschap die je naar gebruikers toe wil brengen.

6

Besteed aandacht aan het risico dat de lachgasroes kan na-ijlen.
De roes van lachgas duurt kort. Gebruikers staan er daardoor niet altijd bij stil dat effecten langer kunnen aanhouden. Besteed aandacht aan de risico's van deelname aan het verkeer vlak na of tijdens gebruik van lachgas.

7

Bied handvatten.
Bied gebruikers concrete handvatten om hen te motiveren om te minderen of te stoppen met lachgasgebruik. Begeleid of verwijs gebruikers naar hulpverlening wanneer er sprake is van problematisch gebruik. Ga samen op zoek naar manieren om hen te helpen.

Bronnen

- Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe Drugs (2019). Risicobeoordeling lachgas. Bilthoven: RIVM.
- Gemeente Amsterdam (2019). Raadsbrief lachgas.
- Gemeente Arnhem (2019). Brief burgemeester Marcouch aan de Commissie Bestuur en Veiligheid van de VNG.
- Gemeente Leiden (2020). Vaststelling Algemene Plaatselijke Verordening gemeente Leiden 2020.
- Gemeente Nijmegen (2020). Aanwijzingsbesluit gebied lachgasverbod.
- Gemeente Utrecht (2019). Raadsbrief Verbodsgebieden Lachgas.
- Gemeente Rotterdam (2019). Aanwijzingsbesluit ventverbod voor lachgas.
- Gemeente Tilburg (2018). Beantwoording raadsvragen aanpak lachgasverkoop tijdens carnaval.
- Greeff, J. de, Goossens, F.X., Sannen, A.M.L., Harreveld, C., Kooke, H. & Hasselt, N.E. van (2019). Alcohol, drugs en tabak op evenementen. Leidraad voor gemeenten 3.0. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Hamans, H. & Timmermans, E. (2019). Uitkomsten enquête lachgas in het verkeer. Utrecht: Team Alert.
- Jonge, M.C. de (2017). DUP-database. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Kamerbrief aanpak voorlichting en preventie lachgas (2020). Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Laar, M.W. van, Cruts, A.A.N. & Miltenburg, C.J.A. (2020). Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2019. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Lammers, J., Alberti, I., Klooster, B. van 't & Bouts, M. (2019). Richtlijnen verslavingspreventie binnen het onderwijs. Utrecht: VKN/Trimbos-instituut.
- Luijk, S.J. & Nijkamp, L.M. (2019). Recreatief lachgasgebruik en gezondheidsrisico's. JGZ Tijdschrift voor jeugdgezondheidszorg, 51, 2-7.
- Nabben, T., Van der Pol, P. & Korf, D.J. (2017) Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum. Stofmonografie: 459 - Lachgas. Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum; 2019. p. 21.
- Munster, I.G., Baran, K.C., Gardien, K.L.M., Trier, T. van & Vries, A. Meij-de (2020). Bevriezingswonden door recreatief lachgasgebruik. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 164.
- NOS, 2018. Prijsvraag politie: hoeveel lachgaspatronen ingezameld in twee maanden? Geraadpleegd op 10 november 2020 via: https://nos.nl/artikel/2240971-prijsvraag-politie-hoeveel-lachgaspatronen-ingezameld-in-twee-maanden.html.
- Omroep Flevoland (2019). Gemeente wil samen met inwoners lachgasgebruik in kaart brengen. Geraadpleegd op 2 november 2020 via: https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/176443/gemeente-wil-samen-met-inwoners-lachgasgebruik-in-kaart-te-brengen
- Politie (2019a). Steeds meer incidenten met lachgas in het verkeer. Geraadpleegd op 2 november 2020 via: https://www.politie.nl/nieuws/2019/augustus/9/00-steeds-meer-incidenten-met-lachgas-in-het-verkeer.html

- Politie (2019b). Politie waarschuwt voor het vervoer van lachgas. Geraadpleegd op 2 november 2020 via: https://www.politie.nl/nieuws/2019/mei/3/11-politie-waarschuwt-voor-het-vervoer-van-lachgas.html#:~:text=Het%20vervoer%20van%20lachgas%20is,gevaarlijke%20goederen%20over%20de%20weg.
- Spronk, D., Voorham, L. & Goossens, F. (2019). Toetsingskader harm reduction interventies recreatief drugsgebruik. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Spronk, D., Nijkamp, L.M. & Nabben, T. (2020). Lachgasgebruik bij jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond. Een verkennend onderzoek. Utrecht/Amsterdam: Trimbos-instituut/Hogeschool van Amsterdam.
- Vereniging Nederlandse Gemeenten (2019a). Ledenbrief lachgas.
- Vereniging Nederlandse Gemeenten (2019b). Wijziging model-APV zomer 2019.
- https://www.bijzonderstrafrecht.nl/home/boete-voor-vervoer-lachgas. Geraadpleegd op 9 november 2020.
- https://rijksoverheid.bouwbesluit.com/Inhoud/docs/wet/bb2012_nvt/artikelsgewijs/hfd7. Geraadpleegd op 9 november 2020.
- www.drugsinfo.nl. Geraadpleegd op 2 november 2020.
- https://www.infomil.nl/onderwerpen/veiligheid/pgs/handleiding-pgs-15-0/. Geraadpleegd op 9 november 2020.
- https://www.nvwa.nl/onderwerpen/lachgas/vraag-en-antwoord/wie-is-verantwoordelijk-voor-veilig-recreatief-gebruik-van-lachgas. Geraadpleegd op 9 november 2020.
- www.trimbos.nl/lachgas. Geraadpleegd op 2 november 2020.
- https://www.trimbos.nl/actueel/blogs/blog/lachgasproblematiek-los-je-niet-op-met-een-postercampagne. Geraadpleegd op 9 november 2020.
- https://wetten.overheid.nl/BWBR0002458/2017-12-31. DHW. Geraadpleegd op 9 november 2020.

Trimbos instituut

